

TOPONIMIA ADMINISTRAZIOAREN EGUNEROKO JARDUNEAN ikastaroa
Durango, 2008ko azaroaren 6a

“LEGEDIA, ESKUMENAK ETA ADMINISTRAZIO PROZEDURAK”

Jose Luis Lizundia

Legedia

Duela 40. urte, III. Euskal Liburu eta Disko Azokaren inguruan Euskaltzaindia bildu zen Gerediaga Elkartek gonbidatuta bere Urre Ezteiak ospatuz. Osoko bilkura egin zuen Akademiak eta, hilabete lehenago, Arantzazuko Biltzarrean onartutako erabaki-adierazpena, orduan, ez hemen, bertan, baina hurbil, Merindadearen Auzitegian, berretsi zuelako pozgarria da niretzat zuon aurretan txosten hau irakurtzea.

Euskal toponimia administrazio desberdinen eskumenen arabera normalizatzeko, ezin bestekoa da Legedia jakitea eta, ondorioz, euskararen mesedetan betearaztea. Hemen, Euskal Autonomia Erkidegoko lege eta lege garapenetara mugatuko naiz gehienbat, nahiz eta Nafarroaz ere aipamen pare bat egin.

Gure autogobernuaren Estatutuak, bere 6. artikulua erregulatzen du euskararen eta gaztelaniaren ofizialtasuna eta, orain interesatzen zaigun puntuan, 4. lerrokadan hau dio: “Euskarari dagozkionetan, Euskaltzaindia izango da aholku-emaile ofiziala”. Eskumen honek garrantzia izugarria izan du, geroago azalduko dugunez.

Euskararen Erabilpena Normalizatzeko Oinarrizko azaroaren 24ko 1982/10 Legea, hots, Eusko Legebiltzarrak onartutakoa, da hurrengo kontuan izatekoa, hain zuzen, 10 artikulua: “1. Autonomia Erkidegoko lurralde, udal, herri geografia-gorabehera, hiribide eta, orohar, toki izen guztien izen ofizialak Jaurlaritzak, Lurralde Historikoetako Foru Erakundeek edo toki-Erakundeek finkatuko dituzte, bakoitzak berari dagokion aginte-eremuaren barruan eta, beti ere, jatorrizko izen euskaldun, erromantzezko edo gaztelaniazkoan, hizkuntza bakoitzari dagozkion idazkera akademikoari men eginaz.- Toki-erakundeari eta Eusko Jaurlaritzaren artean aurreko atalean esandako izen ofizialei buruzko auziren bat gertatuz gero, Eusko Jaurlaritzak ebatziko du, Euskaltzaindiari bere irizpena eskatu ondoren.

2. Kale-bideetako seinale eta iragarpenak bi hizkuntzetan egongo dira, nolana ere nazioarteko arauari eta baliatzaileekiko ulergarritasunari eta segurantzari atxikiz.

3. Izen hauek oso ezberdinak izanez gero, bide seinaleei buruzkoetarako, besteak beste, biak ofizialtzat joko dira.”

Nafarroako 1985/16 Foru Legeak, abenduaren 15ekoa, Euskarari buruzkoak, gaur dagokigun gaian, honako hau dio 8. artikuluan:

1. Foru Komunitatearen toponimoak gaztelaniaz eta euskaraz izanen dute izendapen ofiziala honako arau hauen arabera:

a) Eremu euskaldunean, izendapen ofiziala euskaraz izanen da, non ez den beste izen bat gaztelaniaz, kasu honetan biak erabiliko dira.

b) Eremu misto eta euskaldunean, izendapen ofiziala gaur egungoa izanen da. Hala ere, gaztelaniaz adierazitakoek euskaraz jatorrizko eta ohiko izen bat baldin badute, biak erabiliko dira.

2. Nafarroako Gobernuak, Euskaltzaindiaren aldiz aurreko txostenari jarraiki eta artikulua honen lehendabiziko atalean aurreikusitakoaren arabera, Foru Komunitatearen toponimoak erabakiko ditu, baita lurralde, herri eta hiriarteko bideen izen ofizialak ere, eta honen berri eman beharko dio Parlamentuari. Hiriko kaleen izenak jartzea Udal bakoitzari dagokio.

3. Gobernuak erabakitako izenak, aurreko ataletan xedatutakoaren arabera, Nafarroako lurraldearen barruan eta ondorio guztietarako, legezkoak izanen dira eta errotuluak haiekin bat etorriko dira. Nafarroako Gobernuak errotulazioaren normalizazioa arautuko du, Estatuak onetsi dituen nazioarteko arauak beti errespetatuz.”

Beste lege jakingarri bat, Estatu guztirako indarra duena, “Ley de Bases de Régimen Local, Gorteak onartutako 7/1985 Legea da. 14 artikuluan hau dio: “Los cambios de denominación de los Municipios sólo tendrán carácter oficial cuando, tras haber sido anotados en un Registro creado por la Administración del Estado para la inscripción de todas las Entidades a que se refiere la presente Ley, se publiquen en el “Boletín Oficial del Estado”. – La denominación de los municipios podrá ser, a todos los efectos, en castellano, en cualquier otra lengua española oficial en la respectiva Comunidad Autónoma o en ambas. Bere garaian, Lege honen Oinarrizkotasunaren kontra Euskal Herritik zuzenketa bat idatzi nuen bakarra izango nintzen, seguru asko, hain zuzen, Talde Mistoko Juan Mari Bandresen bidez. Bistakoa dena, ez zen onartua izan. Oinarrizko Lege horren garapenez, oraindik, tamalez, Eusko Jaurlaritzak ez du aurkeztu “Euskadiko Udal Legea eta, ondorioz, ez da eztabaidatu, ez onartu Eusko Legebiltzarrean. Nafarroak bai, ordea, baina, zoritxarrez, gaurko gairako mesedegarri ez dena (Ikus: 1990/6 Foru Legea, uztailaren 2koa, Nafarroako Administrazio Lokalari buruzkoa).

Aipaturiko “Ley 7/185” delako horren garapenez indarrean ezarritako dekretu bat oso jakingarria da gaurko gairako, hots, “Real Decreto 1690/1986 de

11 de julio, del Reglamento de Población y Demarcación Territorial de las Entidades Locales” eta, konkretuki bere III. Kapitulua: “Del nombre y de la capitalidad de los municipios” eta, zehatzago oraindik 28. artikulua, zeinek hau dioen: “La aprobación por el Consejo de Gobierno de la Comunidad Autónoma (Euskal Autonomia Erkidegoaren L.T.H.ren ondorioz, Batzar Nagusien eskumena da salbuespen bakarra) previo informe de la Real Sociedad Geográfica o de la Real Academia de la Historia, según proceda, o de las instituciones especializadas de la Comunidad Autónoma, si existieren (Euskal Autonomia Erkidegoan eta Nafarroako Foru Erkidegoan, bietan, legez, Euskaltzaindia, zorionez), y de aquellos otros Organismos que se consideren oportunos.” Puntu honetan esan behar da, garaiz, jadanik trantsizio garaian katalanak lortu zutela Institut d’Estudis Catalans izatea irizpen emaile ofiziala eta, segidan, guk, Euskaltzaindia izatea. “Ley 7/1985”ko proiektutik “Consejo de Estado” eta “Real Academia de la Historia”ren irizpen emaile monopoliotasuna kentzen ahalegindu ginen batzuk, baina, gehienbat indar politiko katalanei esker, aitor dezadan. Bidenabar, gurekin dauden Iparraldekoek jakingo dute zer oztupo larri den Frantses Errepublikan “Conseil d’Etat” delakoaren eskumen jakobinoa.

Lege mailakorik ez, foru arau mailakoak, ordea, bai, baditugu. Hauek erregulatzen dute udal izenen ofizial bihurtze Euskal Autonomia Erkidegoan eta indarrean daude. Antzerakoak dira, ia berdinak Gipuzkoa eta Bizkaikoak. Eskura dudanetik, hara hor, hitzez hitz, “Bizkaiko Udal Mugarteei buruzko uztailaren 7ko 1993/8 Foru Arauak, bere 72. artikulua:

“PROZEDURA. Udalerrri edo udal entitate txiki baten izenaren aldarapena ondoko prozedura honen arabera burutu beharko da:

a)Udalaren osoko bilkurak edo egokia den auzo batzak hartutako aldeko erabakiak emango dio hasiera.

b) Espedienteari buruzko jendaurreko berriematea hogeita hamar astegun baino gutxiagokoa ezin izan daitekeen epealdian, Bizkaiko Egunkari Ofizialean eta, gutxienez, Lurralde Historikoan alerik gehien saltzen duen egunkarietako baten, egunkari horrek zabalkundea justifikatzeko kreditutako kontrolpean egon behar duela, iragarkiak argitaratuz.Aldi berean, hala denean, haren mugapeko udalerriri entzunaldia eskainiko zaio.

c) Euskaltzaindiko txostena. Hirurogei astegunetako gehiegizko epealdia bukatu aurretik eman beharko da, bestela aldeko erabakia emanegintzat joko baita.

d) Proposamena onetsi edo ukatuko duen udal batzaren osoko bilkurak edo, hala denean, auzo batzak hartutako ebazpena.

e) Espedientea, auzo erakundearena bada, Foru Aldundiari aurkeztea onetsia izan dadin, edo Bizkaiko Batzar Nagusien ebazpenean jartzea, baldin eta udalerrriarena bada. Ebazpen hau Bizkaiko Egunkari Ofizialean argitaratuko da eta ukituriko Entitate Publikoei jakinaraziko zaie dagozkien administrazio errekurtsioak eskainiz.

f) Bizkaiko Auzo Erakundearen Foru Erregistroan inskribitzea eta Autonomia Erkidegoko eta Estatu Administrazioari bidaltzea, ondore beretarako.

Foru arauetan agertzen ez den kontu bat aipatu nahi nuke, ez udalerrriaren izenaz, baizik eta "udalburu"z, hots, gaztelaniaz "capitalidad o cabecera del

municipio" deitzen denaz, zeren eta uste baitut, 1980 geroztik Euskal Autonomia Erkidegoan, udal-hiriburu zenbait Udaletxez eta izenez aldatu direla, lege eskumen eta prozedura erratuz, Euskaltzaindiaren irizpen barik eta R.D. 1690/1986 delakoaren III. Kapituluari kasurik egin gabe, alegia, besteak beste "Registro de Entidades Locales"era igorri gabe. Ez dakit euskal udal asko konturatu diren horrek erakunde eta organismo artean sortzen dituen kontraesanez. Ezagutzen dut, bestalde, kasuren bat iaz arte erdal izenaz funtzionatu duen "udalburua" nahiz eta euskal izen peto petoa euskaldunen artean bizirik iraun mendez mendetan.

Foru arauak erregulatzen dute baita ere, Bizkaian eta Araban, behintzat, Mankomunitate edota Koadrilen erakundetzea. "Bizkaiko udalez gairikiko erakundeko erakundeak araupetzeari buruzko martxoaren 30eko, 1995/2 foru-arauak Mankomunitate eta Partzuergoena, hain zuzen. Izenari dagokionez honako hau dio: " MANKOMUNITATEAK...9.2. Estatutu horietan, gutxienez, honako inguruabarrok konstarazi behar dira: a) Mankomunitatearen izena eta egoitza... PARTZUERGOAK... 30. artikulua.- Estatutuak. Estatutuak Partzuegoen funtzionamendu araubidea ezarriko dute eta, gutxienez, honako hauek edukiko dituzte: a) Partzuegoaren izena eta egoitza..." Beraz, aipamen xumeegia, edozein izen har dezakete, euskal izena, erdal izena, elebiduna.

Errepideen izenez, ordea, "Bizkaiko Errepideei buruzko otsailaren 18ko 1993/2 Foru Arauak 7. artikuluan honako hau dio: "Errepideen izendapena edo izen jartzea Euskal Herriko Errepidei buruzko Egitamu Orokorra arautzen duen maiatzaren 30eko 89/2 Legeak ohartemandakoaren arabera eta hori aldatzen duen azaroaren 8ko 91/2 Legearen arabera egingo da, baita azaroaren 24ko Euskararen Erabilpena Arauzkotzeko Oinarrizko 82/10 Legearen 10. atalean ezarritakoari jarraituz ere.". Artikulu hau onartzea baldintza bezala jarri nuen, zeren eta, adibidez, Araban, ez errepide ingeniari batek ez eta Foru Herrilan legelariak ez zekiten Euskararen Legerik zegoenik ere indarrean, bai, ordea, Estrasburgoko direktiba bat zeinetan erregulatzen den letra gotikoa ez erabiltzea eta horrekin baliatu omen ziren "euskal letra tipikoak" ezabatzeko. Gipuzkoako Batzar Nagusiak aspaldian izan dute tramitean "Errepide Foru Araua" baina, ez dakit, izendapenari buruz ezer sartu duten.

Eskumenak

Udalen eskumen propioak badituzte izendapen alorretan, aipaturikoak goragoko instantzietan berresten badira ere. Zeintzuk dira horiek: udalerriko auzo - udalaren auzoburu edo kontzeju mailakoak izan ezik -, kale, parke, pasealeku, industrialde eta besteren izendapenak. Hara zer dion legeriak.

"Ley 7/1985, de 2 de abril, Reguladora de las Bases de Régimen Local" delakoak, III. kapituluan, hots, Eskumenetakoan eta 25. artikuluan d) lerrokadan dioenez baliatzen direla uste dut Udalerririk izendapen horietarako: "Ordenación, gestión, ejecución y disciplina urbanística; promoción y gestión de viviendas;

parques y jardines, pavimentación de vías públicas urbanas y conservación de caminos y vías rurales”.

Lege honen garapenez, Udalak badu, ene ustez, eskumen osoa gorago aipaturiko izendapenetan. Besterik da, arbitrarioki erabili behar duen eskumen hori edota prozedura jakin batzuekin, zeintzuek bermatuko duten, besteak beste, euskal toponimiaren kalitate akademikoa, beste edozein hizkuntza normalizatuetan bezalaxe. Eta hau da azpimarratzea nahi duguna ikastaro honetan, bai nire txosten honetan, baita segidan datozen lankideenetan ere.

Prozedura

Ez dagoena zehaztuta, Euskal Autonomia Erkidegoan “Euskadiko Udal Legearen” ezaz edo, bere garapenez, nola izan behar duen tramitatzeko barne prozedura. Galizian, ostera, badago, Xuntaren dekretu bidez: “Decreto 132/1984, do 6 de setenbro, da Xunta de Galicia, polo que se establece o procedemento para a fixación ou recuperación de toponimia de Galicia (DOG do 21 de setembro de 1984. Euskal Autonomia Erkidegoan, Euskararen Aholku Batzordean nengoela, Mari Karmen Garmendiaren garaian, 80 hamarkadaren amaiera aldean eta, Erdaide eta Badiola legelari andereekin batera, burutu genuen Toponimia finkatzeko eta berreskuratzeko egitasmo bat. Quebec-eko “Commission de Toponymie” delakoan oinarriturik eta hemengo erakundetze berezira egokiturik hamaika kide zituen: 3, Jaurlaritzatik; 3, Diputazioetatik, bakoitzetik bana; 1, EUDELetik; 2; EHU-UPV eta Deustutik, unibertsitate bakoitzetik bana eta beste 2, Euskaltzainditik, berauetako bat idazkari-teknikari legez. Porrot egin zuen, tamalez, egitasmoak, Jaurlaritza eta Aldundi biren arteko akordiorik ezaz. Ez dut, orain, haren xehetasunetan sartzeko modurik.

Prozedura ez erregulatzeak dakar, prozedura anabasa, udal bakoitzeko indar korrelazioen, edota, agintarien kapritxoan arriskuan egotea. Oraintsu irakurri dugu nola hiriburu baten, Euskaltzaindiak egindako ikerketari jaramonik egin gabe, Alkatetzak dekretuz izendatu dituela auzo bateko kaleak. Ene ustez, udalbatzaren osoko bilkurari dagokio, "Real Decreto 2568/1986 de 28 de diciembre, del Reglamento de Organización, Funcionamiento y Régimen Jurídico de las Corporaciones Locales" delakoaren 50. artikulua arabera. Beste batzuetan Gobernu Batzordeak izendatzen omen ditu, gehienik ere, Udalbatzak berretsiz. Durangoko kasua ezagutzen dut, izendapen askotan aholkulari izan naizelako: Bulego Teknikoko buruak, alegia, udal arkitektuak proposamena Hirigintza Batzordera eramaten du eta, edo Euskara Zerbitzuko teknikariaren bidez, edota, zuzenean Euskaltzaindiko Onomastika Zerbitzura edo, azken orduan, zuzenean niri, iritzia eskatu eta osoko bilkurara eraman. Arkitektu euskaltzale baten prozedura txalogarria bada ere, ziurtasuna prozedura erregulatu batek emango lioke, nonahi eta, orokorki segurantza juridiko eta linguistikoa.

Bada, nik dakidanez, hirigintzako Arau Subsidiarioetan gaurko gaiaren eskumena erregulatzen duen udal bat, Bakiokoa, hain zuzen. “Sukaldaritza” lanetan ibili nintzelako Kepa Uriarte alkate ordearekin eta Joseba Terreros Euskara

Zerbitzuaren arduradunarekin ezagutzen dut testua. Hara zer dioen 2001ean onartutako 214 artikulua :

“Hirigintza proiektuak.

Urbanizazio proiektuetan Lurzoruari buruzko Legeak eta haren araudietan garatu diren zehaztapenak eta proiektu horiek garatzeko eta aplikatzeko xedapenak azalduko dira.

Hirigintza proiektuetan jasoko dira hiri edo landa aldeko egoitzalde, eremu, kale berri, plaza eta gainerako izenak, 10/1982 Legearen arabera (azaroaren 24ko Legea, Euskararen Erabilera Araukotzekoa). Helburu horrekin, proiektua erredaktatzen duenak udalaren bidez bilduko ditu Bakioko udalerriko leku-izenak eta onomastika. Zalantzarik izanez gero – leku izena berria izateagatik edo dena delakoagatik – udalak euskara zerbitzuaren bitartez, irizpena eskatuko dio Euskaltzaindiari. Oro har, kontuan izango da udalak egindako toponimia azterketa, Akademiaren batzordeak ikuskatua”.

Euskararen Udal Ordenantza batzuetan ere ikusi dugu prozedura erregulatuta. Bat, aipatzearen eta, batzuk ezagutuko duzue, Euskararen 1982/10 Legearen 10 artikulua garatuz, honako hau da:

“Kale edo auzoen izenak agertzen dituzten plakak, trafiko seinaleak, bide eta zeharbideen adierazgarriak eta, oro har, udalak jarritako herri-bideko iragarki guztiak edo ele bietan idatziko dira, betiere ulergarritasuna eragotzi barik eta nazioarteko arauetara jaramon eginez.

Horietan guztietan ager daitezkeen toki izen guztien izen ofizialak udalak berak finkatuko ditu, betiere izenaren jatorrizko hizkuntza eta egungo idazkera arauak errespetatuz. Alabaina, izen ofizialok ezarri aurretik, udalak irizpena eskatuko dio Euskaltzaindiari.

Era berean, hirigintza proiektu berrien ondorioz gerta daiteke hiri edo landa aldeko egoitzalde, eremu, kale berri, plaza eta gainerako izen ofiziala ezarri behar izatea; halakoetan ere, udalak irizpena eskatuko dio Euskaltzaindiari.

Jakingarria litzateke zenbat udaletan onartuta dagoen Ordenantza hau, edota eztabaida proiektuan. Alde batera utzita trafiko seinale generikoen elebitasuna eta toponimoen euskal elebakartasuna, hobeto bereiztea, eredu interesgarritzat jotzen dut. Besterik da, ordea, udaletxe barruko prozedura, hots, Hirigintza Batzordetik, Euskara-Kultura Batzordetik, Gobernu Batzordetik, Alkatetzatik edo zer bide jarraitu behar duen. Nire ustez, osoko bilkurak onartu edo berrestea ezinbestekoa da. Eta zein batzordetik? Hirigintzakotik, nahiz eta onuragarria izan daitekeen Euskara & Kultura Batzordeari entzutea ere. Gainera, udalak barne organigrama desberdinak dituzte, normala den bezala.

Gauza jakina da zenbait etxegintza enpresak eta beraien arkitektoek aurreproiektua egin bezain laster hasten direla urbanizazio berriaren publizitatea egiten, euskal izenik barregarriena, erdal izen topiko bat ez denean, bultzatuz, Udalaren eskumen eta prozedurak lotsagabeki baldintzatuz.

Hau guztiarengatik, udal ordenantzetan, hirigintzakoan edo euskarakoan, edota bietan, prozedura argi eta zehatz bat finkatzea litzateke bidea. Ene aburuz, lege>eskumen>prozedura hauek segituz:

1. Eusko Legebiltzarreko 1982/10 Legea.
2. “Ley 7/1985, de 2 de abril, Reguladora de Bases del Régimen Local”, udalaren eskumenak bermatzeko, batez ere, goragoko Administrazioen aurrean.
3. Batzar Nagusietako Foru Arauen ezagutza zehatza udal eta kontzeju izen, errepide eta gainontzeko seinalizapen arloetan, bai udaletxe barruan erabakitzeko orduan eta, baita ere, diputazio eta gobernuei udal dermioan, bete dezatela eskatzeko ere.
4. Eusko Jaurlaritzak, Nafarroako Gobernuak, nahiz Espainiakoak, euskal toponimiaren normalizatzeko indarrean jartzen dituzten dekretuen artikulua eskuratzea. Ezinbestekoa da udal idazkariaren, edota, udalak hitzartuta duen aholkularitza juridikoaren partaidetza eta laguntza.
5. Udal bakoitzaren ordenantza edota ordenantzek, gai honetaz, konkretuki, diotenaz jabetzea. Ordenantzak diodanean, bereziki arau subsidiarioetakoak, euskarari buruzkoak edota udalaren barne ibilbidekoak aztertu beharko liriateke, alde batetik, euskal toponimiaren mesedetan eta elkarrekiko kontrajarriak ez daitezen izan.
6. Udal bakoitzean zer prozedura segitzen den kontzeju, hiriburu, biztanle entitate, auzo, kale, industrialde, parke eta beste izendatzeko jabetzea. Arbitrariedade erabiltzen bada ere, ezagutu behar da.
7. Guztiarekin, Euskara Zerbitzuak, teknikariak edo itzultzaileak, puntu hauez vademecum bat izan beharko luke beti, beste edozein zerbitzuek bezalaxe.

Zeren eta nago ni, amaitzeko diot hau, euskara zerbitzuek, dauden udaletan ere, ez ote diren “maria” gisakoak hirigintza zerbitzuekin konparatuz, edota, euskara teknikariek, euskal filologian lizentziatuak izan arren, ez dutela arkitektu teknikoan mailarik, nahiz eta hauek diplomatura soila izan. Hau behin baino gehiagotan aldarrikatu dut, egia esan, arrakastarik gabe. Utz dezagun gai hau beste egun baterako.